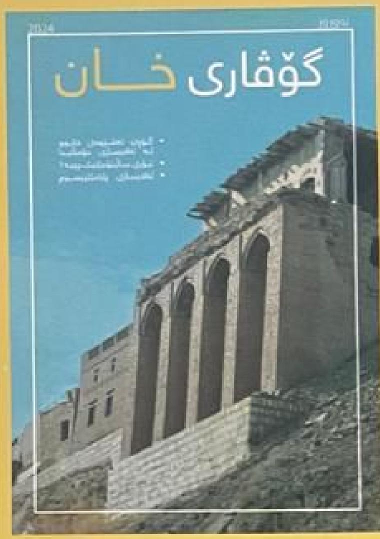

بڵاوکەرەوە
گۆڤاری خان
خاوەن ئیمتیاز
ڤەهێڵ ئاسۆ حەسەن
سەرنووسەر
موستەفا نەوزاد کاکۆ
دەستەی نووسەران
بنیاد مارف خەزنەدار
هەردی خەیرۆڵا
عمر دڵسۆز
بەشی پەیوەندییەکان
عبدالرحمن أسماعیل
دەوەن أسعد
داڕێژەر
ڕاستی کاوێس عبدالله
عبدالعزیز سرود
دیزاین
تیمی گۆڤار
هەڵەبڕ
هەردەوێل عبدالله

مەرجە یاساییەکانی تێیدا بەدی هاتووە بە ژمارە 988 لەلایان سەندیکای ڕۆژنامەنووسان تۆمارکراوە.

تەلارسازی پارامێتریسیزم (Parametricism)

بەشی یەکەم

د. هەردی بەرزنجی
مامۆستا لە بەشی تەلارسازی زانکۆی سەڵاحەددین
هاودامەزرێنەری نوسینگەی ڕاوێژکاری ئەندازیاری ئاڤا

پێشەکی

پارامێتریسیزم شێوازێکە لەناو تەلارسازی ئاڤانگاردی هاوچەرخدا، وەک جێنشینی تەلارسازی مۆدێرن و پۆستمۆدێرن بەرەوپێش دەچێت. ئەم زاراوەیە لە ساڵی ٢٠٠٨ لەلایەن پاتریک شوماخەر، هاوبەشی زەها حەدید ئارکیتێکتس، ناسێندراوە. پارامێتریسیزم سەرچاوەی لە دیزاینی پارامێترییەوە گرتووە، کە لەسەر بنەمای سنووردارکردنەکانی هاوکێشەیەکی پارامێترییە. پارامێتریسیزم پشت بە بەرنامە و ئەلگۆریتم و کۆمپیوتەر دەبەستێت بۆ دەستکاریکردنی هاوکێشەکان بۆ بەدیهێنانی ئامانجەکانی دیزاین. تایبەتمەندییەکان و لایەنەکانی پارامێتریسیزم لە دیزاینی شار، دیزاینی تەلارسازی، دیزاینی ناوەوە و دیزاینی مۆبیلیاتدا بەکارهێنراون. لایەنگرانی پارامێتریسیزم ڕایانگەیاندووە کە یەکێک لە تایبەتمەندییە پێناسەکەرەکان ئەوەیە کە «پارامێتریسیزم ئەوە دەگەیەنێت کە هەموو توخمەکانی دیزاینەکە (design elements) بە شێوەیەکی پارامێتری دەگۆڕدرێن و لەگەڵ یەکتر دەگونجێن». تەلارساز شوماخەر دەڵێت: پارامێتریسیزم بریتییە لە خۆدروستکردن (autopoiesis)، یان سیستەمێکی خۆئامازەکردن، کە هەموو توخمەکان بەیەکەوە گرێدراون و هەر کاریگەرییەکی دەرەکی کە یەکێک لە توخمەکان دەگۆڕێت هەموو ئەوانی تریش دەگۆڕێت و خۆگونجاندن لەنێوانیان ڕوودەدات. پارامێتریسیزم هەردوو چەمکی یەکسانکردن (دوبارەبوونەوەی زنجیرەیی) و جیاوازی پاک (کۆبوونەوەی توخمە ناپەیوەندیدارەکان) ڕەتدەکاتەوە لە بەرژەوەندی 'جیاکاری' و 'پەیوەندی' وەک بەهای پێکهاتەیی سەرەکی. ئامانج لێی بنیاتنانی ئاڵۆزی فەزایی زیاترە لە هەمان کاتدا پاراستنی خوێندنەوە، واتە چڕکردنەوەی پەیوەندییەکانی نێوان فەزاکان (یان توخمەکانی پێکهاتەیەک) و خۆگونجاندن لەگەڵ کۆنتێکستەکان بە شێوەیەک کە پەیوەندی خوێنەرەوە دامەزرێنێت. ئەمەش ڕێگە بە تەلارسازی دەدات کە ئاڵۆزی پرۆسەکانی ژیانی هاوچەرخ لە کۆمەڵگەی جیهانی تۆڕی پۆست-فۆردیستدا وەربگێڕێت. پۆست-فۆردیزم زاراوەیەکە بۆ وەسفکردنی گەشەی شێوازە نوێیەکانی بەرهەمهێنان کە بە بەرهەمهێنانی نەرم و نیان و تاکگەرایی پەیوەندییە کارییەکان و پارچەپارچەکردنی بازاڕەکان بۆ بەشە جیاوازەکان، دوای لەناوچوونی بەرهەمهێنانی فۆردیستی پێناسە دەکرێن. لە ساڵانی حەفتا و هەشتاکانی سەدەی ڕابردوودا لەلایەن ئابووریناسانی مارکسیستی فەرەنسی و ئابووریناسانی کرێکاری ئەمریکییەوە بە شێوەیەکی بەرفراوان بانگەشەیان بۆ دەکرا. فۆردیزم مۆدێلی باڵادەستی ڕێکخستنی بەرهەمهێنان بوو لە ساڵانی ١٩١٠ تا ١٩٦٠ کە بووە هۆی گەشەکردنی بەرفراوانی کەرتی بەرهەمهێنانی ئەمریکا و دامەزراندنی ئەمریکا وەک هێزێکی پیشەسازی. تایبەتمەندییەکەی بە مۆدێلی هێڵی کۆکردنەوە بوو، کە لەلایەن هێنری فۆردەوە تەواو کرابوو. هەندێک لە تیۆریستەکانی پۆست-فۆردیست دەڵێن کە کۆتایی هاتنی باڵادەستی ئابووری ئەمریکا بە کۆتایی فۆردیزم ڕوون دەکرێتەوە.

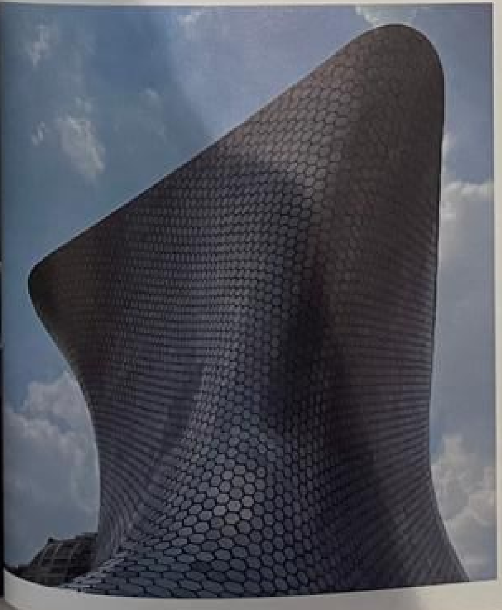

مێژووی پارامێتریسیزم

پارامێتریسیزم وەک بزووتنەوەیەکی دیزاینی ئاڤانگارد کە بەهۆی تیۆرییەوە بەڕێوەدەبرێت لە سەرەتای ساڵانی نەوەدەکاندا سەریهەڵدا، لەگەڵ سەرەتاییترین پراکتیزەکارەکانی وەک گرێگ لین، جێسی ڕیزەر، لارس سپۆیبرۆک، کاس ئۆستەرهویس لەنێو زۆر کەسی دیکەدا کە سۆفتوێرەکانی ئەنیمەیشنی دیجیتاڵی نوێی ئەوکاتە و پرۆسەی کۆمپیوتەری پێشکەوتووی دیکەیان بەکارهێنا و گونجاندیان کە زۆر پێشتر لە ناو تەلارسازیدا لەلایەن پێشەنگەکانی وەک جۆن فرایزەر و پۆڵ کۆتسەوە هاتبوونە ئاراوە، بەڵام بڵاوبوونەوە و کاریگەرییان لەناو تەلارسازی ئاڤانگارددا تەنها لە ١٠-15 ساڵی ڕابردوودا دروست بوە. شوماخەر پێی وایە کارەکانی فرێی ئۆتۆ (١٩٢٥ - ٢٠١٥) پێشەنگێکە بۆ پارامێتریسیزم، بەو پێیەی فرێی ئۆتۆ پرۆسە فیزیاییەکانی وەک سیمولەیشن و بەرنامەکانی دیزاینی بەکارهێناوە بۆ «دۆزینەوەی» فۆرم نەک بۆ کێشانی فۆرمی ئاسایی یان داهێنراو. سروشت و بنچینەی یاسایی بوون لە پرۆسە فیزیاییە بەشدارەکان تێکەڵەیەک لە ئاڵۆزی و وردبینی و ڕەنگینیی بەرهەمهێنا کە بە پێچەوانەوە بەدەست نەدەهات وە هێز و جوانی ئەم ڕێبازە سەرنجڕاکێش بوو. نموونە سەرەتاییەکانی پرۆتۆ-پارامێتریسیزم، لە ڕێگەی ئەوە بەرهەمدارەکان بە دیزاینە داهێنەرەکانیان و تاقیکردنەوە ڕادیکاڵەکانەوە لە چوارچێوەی شێوازە ئینتقالییەکانی دیکۆنستروکتیڤیزم و فۆڵدینگدا دەردەکەوێت - لەوانەش کارەکانی سەرکردەکانی گوتاری دیسیپلینەکان وەک پیتەر ئایزنمان، فرانک گێری، زەها حەدید، ڕێم کولهاس، وۆڵف پریکس، بێرنارد تشومی و دانیال لیبێسکیند - دواتر لەلایەن تەلارسازانی گەنجترەوە ڕادیکاڵ کران کە لە چوارچێوەی ئەم پراکتیزە سەرەتاییانەدا پێگەیشتن، و دیسیپلینەکەیان سەقامگیر کرد لە دەوری بەرنامە درێژخایەنەکانی توێژینەوە کە لەسەر تەکنەلۆژیا دیجیتاڵییە سەرهەڵداوەکان گەشەیان دەکرد، وە گەیشتە لوتکە لە سەرهەڵدانی پارامێتریسیزم. پارامێتریسیزم لەگەڵ گۆڕانی جیهانی لە سەردەمی مۆدێرنیستی فۆردیزمەوە (بەرهەمهێنانی بەکۆمەڵ) بۆ سەردەمی پۆست فۆردیستی (خۆکارکردنی بەکۆمەڵ)ی کۆمەڵگەی جیهانی هاوچەرخ پەرەی سەند، و بەردەوامە لە پەرەسەندن لە تۆڕێکی ئاڵۆزتر و شلتر لە سیستەمی پەیوەندی کۆمەڵایەتی جیهانیدا. پارامێتریسیزم سوودی زیاتر پێشکەش دەکات بە بەراورد بەو ستایلانەی کە ناتوانن (چونکە هەرگیز مەبەستیان نەبووە) دەنگ بدەنەوە و وەڵامی ئاڵۆزی و شلەیی خێرای کۆمەڵگەی ئەمڕۆ بدەنەوە. سەرەڕای بەردەوامیی شێوازەکانی وەک مۆدێرنیزم، مینیمالیزم، پۆست مۆدێرنیزم، مێژووگەرایی و دیکۆنستروکتیڤیزم، داهێنانی بەردەوام لە توێژینەوە و بیناسازیدا لە دەوری هێوریستیکی نوێی پارامێتریسیزمدا سەقامگیر بووە، و بەردەوامە لە پەرەسەندنی ستایلە نوێیەکە لە دۆمەینی ئەکادیمی و پراکتیکیدا لە سەرانسەری جیهاندا.

هیوریستیکەکان (Heuristics)

پارامێتریسیزم هیوریستیکی کارایی و فۆرمی پێشکەش دەکات لەسەر بنەمای کۆمەڵێک یاسای گشتی ئەبستراکت کە لە ئیکۆسیستەمێکی زۆر ئاڵۆزی توێژینەوەی دیزاینی ئاڤانگاردی بەردەوامەوە وەرگیراون کە زیاتر لە بیست و پێنج ساڵ پەیوەندی داهێنەرانە بەردەوام دەگرێتەوە. پارامێتریسیزم بە هەموو مانا و پێوەرێک ڕەنگینیی بەدەست دەهێنێت، یەکگرتووە و جوانە.

هیوریستیکی کارایی (Functional Heuristics)

هیوریستیکە کاراییەکانی پارامێتریسیزم هەردوو بنەما نەرێنییەکان و بنەما ئەرێنییەکان لەخۆدەگرن کە لە ناوەڕاستی ساڵانی نەوەدەکانەوە لە زۆرێک لە پرۆژەکاندا لە سەرانسەری جیهاندا پەرەیان سەندووە و کە پێکەوە هیوریستیکی یەکگرتوو پێکدەهێنن. بنەما نەرێنییەکان بریتین لە دوورکەوتنەوە لە جەشنە چەقبەستووەکانی کارایی (وەکو جۆرەکانی بەرنامەی ڕێنمایی)، و دوورکەوتنەوە لە دابەشکردنی کارایی جیاکەرەوە (segregative functional zoning) (وەکو فەزای جیاکردنەوەی داخراو بەپێی تەرخانکردنی تاکە ئەرک). بنەما ئەرێنییەکان بریتین لە تۆڕکردنی سیناریۆی چالاکی/ڕووداو و پێشهاتەکانی پارامێتری، و پەیوەندیکردنی هەموو فەزاکان، چالاکییەکان و ڕووداوەکان/ پێشهاتەکان.

هیوریستیکی فۆرمی (Formal Heuristics)

هاوشێوەی هیوریستیکی کارایی، هیوریستی فۆرمی یەکگرتوو هەیە کە پارامێتریسیزم لە شێوازەکانی تری تەلارسازی جیا دەکاتەوە. بنەما نەرێنییەکان بریتین لە دوورکەوتنەوە لە فۆرمەکانی ڕەق کە شلبوونەوەیان نییە؛ دوورکەوتنەوە لە دووبارەبوونەوەی سادە کە جۆراوجۆری تێدا نییە؛ و دوورکەوتنەوە لە کۆلاجی توخمە دابڕاو و ناپەیوەندیدارەکان کە لە ئەنجامدا نەبوونی ڕێکوپێکی لێدەکەوێتەوە. بنەما ئەرێنییەکان بریتین لە شێواندنی زیرەکی دەوڵەمەند بە زانیاری فۆرمەکانی نەرم؛ جیاکردنەوەی هەموو سیستەمەکان لە ڕێگەی گرادێنت، ئاست و تاکگەرایی؛ و پەیوەندی وابەستە بە یەکتری هەموو سیستەمەکان.